

STADSHOLMEN

VASASTADEN 2:97

LUSTHUSET I SPÖKPARKEN

Drottninggatan 116 B

VASASTADEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladen.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggt på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladen kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladen finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

1 LUSTHUSET

LUSTHUSET FÖRE RESTAURERINGEN PÅ 1930-TALET. DE URSPRUNGLIGEN GLASADE VALVÖPPNINGARNA HADE SATTS IGEN, MOT SPÖK-SLOTTET MED PARDÖRRAR AV TRÄ OCH MOT SÖDER OCH NORR MED PANEL SAMT LUCKFÖRSEDDA FÖNSTER. PÅ TAKET SYNS EN SKORSTEN. FOTO A. MALMSTRÖM CA 1930, FA 45557 SSM:S ARKIV.

Spökparken med lusthus ingår i den malmgård som uppfördes för handelsmannen Hans Petter Scheffler kring år 1700. Huvudbyggnaden kallas sedan mitten av 1800-talet för Spökslottet, efter berättelser om hur det hade spökat i huvudbyggnaden på 1700-talet.

Parken med lusthus är ett unikt och välbevarat uttryck för miljön kring de malmgårdar som, med en koncentration kring 1700-talets mitt, anlades på Stockholms malmar av företrädare för stadens förmögna borgarklass. Anläggningarna var av herrgårdskaraktär med representativa huvudbyggnader. Inte sällan blev trädgårdarna malmgårdarnas största

attraktion, använda både till nöje och till hushållets odlingar.

Fastigheten Vasastaden 2:97 med lusthus är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde. Sedan 1965 är den byggnadsminne, och efter att ha övergått

INNE I LUSTHUSET FINNS EN MÅLNING BEVARAD, FÖRESTÄLLANDE EN MAN PÅ ETT AVTRÄDE. ÄLDRE FOTO FA 5919 SSM:S ARKIV.

från statlig till kommunal ägo skyddas parken och lusthuset sedan år 2000 som byggnadsminne enligt Kulturminneslagen.

OMRÅDESBESKRIVNING

Spökparken ligger vid Drottninggatans bortre, norra del, nära dess mynning mot Observatoriekullen. Området var länge en del av stadens utkant och präglades av gles bebyggelse, stora trädgårdar, tobaksland och ängar. På höjderna stod väderkvarnar. Vid mitten av 1600-talet började man att lägga ut Drottninggatan, stadens norra utfart, som skar genom området och övergick i stadens norra utfart. Hundra år senare uppfördes Observatoriet på Stockholmsåsens högsta punkt, strax norr om Spökslottet.

Stockholms Observatorium uppe på Observatoriekullen hade betydelse för den utbyggnad kring

kullen, som inleddes på 1860-talet genom uppförandet av institutioner för vetenskap och utbildning. Mitt emot Spökslottet uppfördes Teknologiska institutet, senare benämnd Tekniska högskolan. Under 1900-talets första decennier uppförde Stockholms högskola ett flertal byggnader kring kullen, med början av dess första egna byggnad år 1909, på en tomt som hade ingått i den gamla Schefflerska egendomen. Institutionsbebyggelsen lades som fristående byggnader i parkmiljö och präglades av höga arkitektoniska kvaliteter. Även Spökslottet med park kom att ingå i institutionsmiljön från mitten av 1920-talet. I slutet av 1920-talet slöts ringen av institutionsbyggnader runt Observatoriekullen genom Asplunds stadsbibliotek i hörnet av Sveavägen och Odengatan.

Kring området med lärdomsinstitutioner uppfördes,

VY MOT LUSTHUSETS VÄSTRA OCH SÖDRA FASADER. LUSTHUSET RENOVERADES SÅ SENT SOM 2010. FOTO G. FREDRIKSSON, SSM.

med början under 1800-talets sista decennier, en tät stenstadsbebyggelse som i dag utgör en skarp kontrast mot den grönska och luftighet som präglar högskoleområdet.

HISTORIK

En malmgård från ingången av 1700-talet

Under 1600-talets andra hälft lades den sista sträckan av Drottninggatan ut och om-kring år 1700 lät handelsmannen Hans Petter Scheffler anlägga en malmgård, som kom att uppta ett helt kvarter öster om den sista gatudragningen. Huvudbyggnaden blev palatsliknande med flyglar och en liten förgård, hägnad mot gatan genom ett högt smidesstaket. Samtidigt skapades en park, som upptog större delen av kvarteret öster om huvudbyggnaden. Parken anlades efter renässansens ideal med raka gångar och

rektangulära kvarter. Längs parkens norra sida låg en terrassering i två plan, bebyggd med ett orangeri. Ett högt plank inhägnade parken.

Ett lusthus uppförs i parken

I parkens östligaste del, i förlängningen av huvudbyggnadens mittaxel, uppfördes ett lusthus. Under 1700-talet blev det vanligt med lusthus i malmgårdarnas trädgårdar och parker, men Schefflers lusthus är ett tidigt exempel på denna företeelse.

Lusthuset beskrivs i olika källor från 1700-talets förra del. Det var av trä och i två våningar. Planformen var kvadratisk med höga fönster åt fyra sidor. Den övre våningen hade utformats likt en åttkantig lanternin, något indragen från bottenvåningens fasadliv så att en koppartäckt "altan" omgav påbyggnaden. Lanternintaket var täckt med spån.

Scheffler avled redan 1707 och i den bouppteckning som så småningom upprättades uppges att lusthusets väggar var klädda med gyllenläderstapeter och rummen möblerade med tolv gyllenlädersstolar, ett målat bord och ett stenbord.

Broderiliknande planteringar

Från 1740-talet finns en mästestyckeritning över Spökparken, utförd av trädgårdsmästare Johan Norman. Ritningen visar parkens plan och kvartersindelning i överensstämmelse med äldre planritningar, men odlingskvarteren har berikats med dekorativa planteringar i snirkliga former. Samtida beskrivningar uppger planterade häckar och ”åtskilliga fruktträd”. I trädgårdens centralpunkt finns en fontän och mittaxelns förlängning genom en gång mot lusthuset inramas av en allé. I vilken grad ritningsförslaget genomfördes är oklart.

Parken ges en friare karaktär och lusthuset byggs om

Fru Wilhelmina Hierta, änka efter Aftonbladets grundare, industrimannen m.m. Lars Johan Hierta, förvärvade fastigheten 1874. Wilhelmina Hierta och hennes två döttrar var de sista enskilda ägarna till fastigheten och mycket talar för att det är efter detta förvärv som parken omvandlas mot en friare och mer romantisk stil, med mjukt slingrande gångar, blommande buskar och höga träd. Sannolikt är det också nu som lusthusets övre våning rivs och ersätts med dagens takform, en förändring som man vet skedde någon gång på 1800-talet efter 1860.

Spökslottet med park kommer i Stockholms högskolas ägo

Döttrarna Hierta donerade redan 1882 en avstyckad, nordlig del av parken till den nybildade Stockholms högskola. Genom döttrarnas donationer, och köp av en sista andel, förvärvade högskolan hela den kvarvarande fastigheten år 1926. I samband därmed öppnades parken för allmänheten samtidigt som Parkavdelningen vid Stockholms stads gatukontor övertog ansvaret för skötseln.

Lusthuset hade, sannolikt under 1800-talets förra del, fått sina höga fönsteröppningar ersatta med panel och mindre, luckförsedda fönsteröppningar. I öppningen mot väster satt pardörrar av trä, under en panelning i valvbågen. I början av 1930-talet genomgick lusthuset en restaurering och glasade pardörrar

sattes in mot tre väderstreck under välvda, glasade överstycken, efter antagande om hur de välvda öppningarna ursprungligen hade sett ut. Så småningom medförde dock upprepad vandalisering med krossade rutor att man täckte över de glasade öppningarna med masonitskivor. Under denna tid och fram till 1990-talet användes lusthuset som redskapsbod.

Parken underhölls och under 1940-talet tillkom i dess södra del en ambitiöst anlagd kryddgård och en liten lekplats. Samtidigt ersattes delar av planket med ett diagonallagt spjälstaket, och från Holländargatan byggdes en trappa upp till en ny entré till parken. På 1970-talet förenklades parkens skötsel, merparten av parkens buskar togs bort och de blomstrande ängarna ersattes av mer lättskötta gräsmattor.

Upprustning och renovering efter övergång till kommunalt ägande

1991 avstyckades Spökparken med lusthuset från huvudfastigheten och bildade dagens fastighet. Samtidigt övergick den i kommunal ägo. Både parken och lusthuset var då i behov av upprustning. En inventering genomfördes av parken, och lusthuset dokumenterades.

År 2007 överfördes lusthuset till AB Stadsholmen. Under 2010 genomgick huset en utvändigt restaurering som innebar att taket lades med ny plåt, fasadpanelen lagades och de glasade dörrarna frigjordes från täckande skivor samt renoverades. Efter färgundersökningar målades fasaderna i de kulörer som hade konstaterats i de äldsta färglagren.

För parken har ett vårdprogram upprättats och den har rustats upp med utgångspunkt från dess utseende under 1800-talet. Gångarna har fått nytt grus, träd har beskurits och allén framför lusthuset har nyplanterats med lindar. Samtidigt har parken tillförts nya, blommande växter som tidigare kan ha funnits där. Under 2011 har plank och staket renoverats. Norrmalms stadsdelsförvaltning ansvarar för parkens skötsel.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Lusthusets utformning hämtar sin inspiration från den romerska barocken, det har beskrivits som ett svenskt ”tempietto”, ett litet tempel, i en utformning som kan liknas vid de gravkorsbyggnader som uppfördes vid samma tid.

Lusthuset är kvadratisk uppbyggt av trä på en sockel av sandsten. Det är en våning högt under ett så kallat tälttak, som har lagts med plåt. Det spetiga taket är krönt av en utsirad spira med klot. Undantaget mot öster finns välvda öppningar mellan dubbla halvkolonner. I de tre öppningarna sitter glasade, träspröjsade pardörrar, själva valvet är likaså glasat. Kolonner med bjälklag, valvbågar och taklist, är ljus gråmålade till en gulmålad fasad.

Interiör

Lusthuset har ett rum. Golvet är av kalksten i kvadriska plattor. Väggarna är enkla, av spikade, breda bräder som har målats i grönt. På den norra väggens ena hörn finns en bevarad målning från 1700-talet, påträffad i samband med en renovering 1902. Målningen föreställer en man med hatt sittande på ett avtråde, med dörren öppen. I sin hand håller mannen en lapp med den latinska texten CITO CITISSI ME, vilket betyder ”Snabbt, mycket snabbt”.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.